

Disputationes scenicae.

Scripsit

Dr. Julius Sommerbrodt.

Disputationes academicae

Hr. Julius Sommerhoff

Veterum res scenica diu jacuit. Ut enim qui superioribus seculis extiterunt antiquitatis interpretes in transcurso tantum levem ejus mentionem fecerunt, sic, qui ante hos viginti annos integram aliquam partem sibi tractandam sumpsit, Genellius ¹⁾, ut breviter dicam quod sentio, rem ingeniosissime obscuravit. Atque etiamsi justiore indagandi viam ingressus est vir summus Godofredus Hermannus permultaque ipse, quae huc pertinerent, passim egregie illustravit, tamen eorum, qui in hoc litterarum studio elaborarent, permagna hucusque fuit virorum paucitas. Jam vero improvisa huic disciplinae lux affulsit, postquam regis clementissimi jussu Postamii nuper ²⁾ Sophoclis fabula acta est, quae inscribitur Antigona.

Etenim quum multae a re scenica excitatae essent difficultates virique docti non contemnendam ejus cognitionem judicassent ad veterum et tragoedias et comoedias penitus intelligendas, non pauci, in hunc incultum agrum traducti, ad reperienda explorandaque sparsa, quae extant, cum litterarum tum artium monumenta se accinxerunt. Quorum tamen diversa est disputandi ratio, diversus eventus.

Et alii quidem, Genellii vestigia prementes, vel delibantes nonnullos veterum scriptorum locos, vel prorsus despicientes antiquorum auxilium, conjectura rapti, miras quasdam sibi fingunt res, quae quamvis ingeniosissime sint excogitatae, at certe antiquitatis quidem speciem exhibeant nullam. Scilicet genio indulgere malunt, quam in operosa veterum interpretatione haerere, et integrum aliquod aedificium exstruere, quam lacera ex ruina eruere fragmenta.

Alii, ut et ipsi scriptorum testimonia plus justo negligunt, ita ex artium potissimum reliquiis omnem rem scenicam explicandam esse statuunt. Qui quidem quum praeter litterarum monumenta cetera muta per se esse non meminerint, saepissime illi in maximos incurrunt errores suasque, quas ex nostro rei scenicae statu hauserunt, sententias in Graecorum Romanorumque antiquitatem facile transferentes et ceteris et sibi ipsi inviti fraudem faciunt.

1) Hans Christian Genelli, das Theater zu Athen. Berlin und Leipzig, 1818.

2) Die XXVIII m. Oct. a. XLI., deinde saepius repetita Berolini ef. Preussische Staatszeitung 1841. No. 301. 307. 308. 316. 317.

Alii denique Hermanni rationem ineuntes pedetentimque progrediendum esse rati summam in litterarum documentis et colligendis et emendandis et explicandis operam ponendam esse censent. Atque hanc equidem solam viam esse judico, qua naviter incedentes ad id, quod propositum est, si non veloci, at certo cursu pervenire possimus. Itaque peragrandus est vastissimus veterum scriptorum campus, excutiendae vel remotissimae grammaticorum, rhetorum, lexicographorum aliorumque latebrae, quae reperiuntur testimonia ad criticam severitatem exigenda, librorum auctoritate sananda, interpretatione expedienda. Deinde quae ex variis scriptoribus fluxerunt caute debemus disponere, in aetatum discrimina candidè inquirere, verborum vicissitudines probe discernere. Tali modo si firmum jecerimus litterarum fundamentum, non dubium videtur, quin artium quoque si accesserit fides multum illa rei scenicae lucis sit allatura. Quapropter, ut taceam, quem fructum ex pictorum statuariorumque operibus possimus percipere, architectorum potissimum admirabilia, quae per Asiam, Graeciam, Italiam, Siciliam, Hispaniam, Galliam dispersa sunt, theatrorum monumenta accuratius, quam hucusque factum est, sunt describenda, scite examinanda, cum litterarum indiciis comparanda.

Vides, quam difficile sit in hac disciplina quaerendi genus. Neque vero, quum cunctando equidem rem restituendam esse intellexissem, hoc specimen, quod sentio quam sit exiguum, in publico proposuissem, nisi haec scribendi mihi demandata esset provincia. Nam per hos fere quinque annos tot tamque variis negotiis sum distractus, a litterarum cultu illis mirum quantum alienis, ut perpaucis tantum horis subsecivis his studiorum meorum deliciis vacare liceat. Sed tamen, quod ea religione scripsisse mihi videor, ut quasi digito monstrarem, quae certa essent, quae incerta, quae obscura aliorumve virorum acumini relinquenda, hoc quantumcunque meum opusculum iis commendatum esse volo, qui, quam ardua sit in hac re disquisitio, non ignorantes vel minimum litterarum incrementum gratulentur atque contentionis gloriaeque minus cupidi quam veritatis nescire se malint ingenue fateri, quam vana conjecturarum specie et alios et sese ipsi fallere.

Qui quidem si aut improbantes, quae scripsi, emendaverint, aut probantes confirmaverint, omninoque suas vires adjunxerint ad illustrandam hanc, quae adhuc situ squaloreque obsita est, antiquitatis partem, in magno illud deputabo lucro. Hoc autem in summis habeo votis, ut existat aliquando vir litterarum doctrina artiumque scientia conspicuus, qui in hac tanta rerum varietate, consociatis omnium, qui rei scenicae operam dare velint, studiis, indicata quadam certa via et ratione, distributis suis cuique partibus, singulorum opera in unum corpus redigendi munus in se suscipiat.

I.

De thymele.

De thymele scripserunt Genellius ¹⁾, G. Hermannus ²⁾, O. Muellerus. ³⁾ Qui quum omnes satis habeant inquirere, in Graecorum theatro quae fuerit thymelae ratio, operae videtur esse pretium, omnes hujus vocis quasi quasdam vicissitudines deinceps persequi. Est enim arctissime conjuncta ejus historia cum dramatis ipsius primordiis, progressu, interitu, ita, ut invicem sibi lucem afferre videantur.

Et originem quidem hujus vocis ducendam esse a *θύειν* vocabulumque ipsum aram significare, ut facile intelligitur, sic veterum quoque scriptorum testimoniis satis comprobatur.

Schol. ad Lucian. de saltatione c. 76. *Θυμέλη, ὁ βομῶς, ἀπὸ τοῦ θύειν.*
Suid. v. *χορίστρα*. ἔστι δὲ μετὰ τὴν ὀρχήστραν βομῶς τοῦ Διονύσου ὃς καλεῖται *θυμέλη* παρὰ τὸ *θύειν*. Cramer. Anecd. Graec. e Codicibus msc. bibl. Oxon. T. II. p. 449.
48. *θυμέλαι· οἱ βομοὶ ἀπὸ τοῦ θύεσθαι, ἢ τίθεσθαι.* Bekk. Anecd. I. p. 42.
43. *νῦν μὲν θυμέλην καλοῦμεν τὴν τοῦ θεάτρον σκηνήν, καὶ ἔοικε παρὰ τὸ θύειν κέκλησθαι ὁ τύπος οὗτος.* ⁴⁾

Constat autem, inde ab antiquissimis temporibus Graecorum Deos cantu et saltatione esse celebratos, atque Dionysi imprimis aras anniversariis quae fiebant sacris solemnibus pompa, jucundissimis choris festivissimoque tibiarum vocumque concentu percerepisse. Namque Silenorum Satyrorumque habitum imitantes circa fumantes dei aras choros ducebant, quibus laudes canerent, dolores lugerent, victorias celebrarent, argumenta denique rerum sive feliciter sive infeliciter a Baccho gestarum imitarentur.

Euanth. de tragoedia et comoedia c. 2.: Comoedia fere vetus, ut ipsa quoque olim tragoedia, simplex carmen fuit, quod chorus circa aras fumantes, nunc spatiat, nunc consistens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat.

Mox ut leve et mobile est Graecorum ingenium, Bacchico furore correpti, sacrificio facto in ipsam

1) Genelli, d. Theater zu Athen, p. 72.

2) Hermann's opuscula. T. VI. p. 145 sqq.

3) K. O. Mueller, Aeschylus Eumeniden, p. 81. et Anhang zu dem Buche: Aeschylus Eumeniden, p. 35. sqq.

4) Hac arae significatione praedita invenitur in iis, quos O. Muellerus contulit, scenicarum poetarum locis. Eurip. Suppl. 65. *ὁσίως οὐχ, ὑπ' ἀνάγκης δὲ προσπίπτονσα προσαιτοῦσ' ἔμολον δεξιπύρους θεῶν θυμέλας.* Jon. 46. 115. 215. Electra 717. Iphigen. Aul. 151. plurali plerumque numero. Aesch. Suppl. 654. *Καὶ γεραροῖσι πρεσβυτοδόχοι γεμόντων θυμέλαι, φλεγόντων θ', ὡς πόλις εὖ νέμοιτο.*

aram (thymelen) vel, quod credibilis videtur, in mensam, quae mactandis victimis inserviret, adscendebant interque cantandum jocosos miscabant sermones¹⁾

Orion. Theb. Etymol. p. 72. *Θυμέλη παρὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς τίθεσθαι τὰ θυόμενα ἱερεῖα· τραπέζα δὲ ἦν πρὸ τούτου, ἐφ' ἧς ἐστῶτες ἐν τοῖς ἀγροῖς ἤδον, μήπω τάξιν λαβούσης τῆς τραγωδίας.*

Kyriell. Lexic. Msc. apud Albert. ad Hesych. I. p. 1743. *Θυμέλη, τραπέζα, ἐφ' ἧς ἐστῶτες ἐν τοῖς ἀγροῖς ἤδον et θυμέλαι, τραπέζαι, ὀρχήσεις. Θυμέλη καὶ ἡ τραπέζα.*

Etymolog. Magn. p. 458. 30. *ἡ τοῦ θεάτρον μᾶκρος νῦν ἀπὸ τῆς τραπέζας ὠνόμασται· παρὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς τὰ θύη μερίζεσθαι τούτεστι τὰ θυόμενα ἱερεῖα· τραπέζα δὲ ἦν, ἐφ' ἧς ἐστῶτες ἐν τοῖς ἀγροῖς ἤδον, μήπω τάξιν λαβούσης τραγωδίας.*

Lexic. Gudian p. 266. 42. *Θυμέλαι, τραπέζαι, ὀρχήσεις.*

Etenim in his omnibus locis, quos ex uno fonte repetendos esse clarissime apparet, magna inest rerum conturbatio. Docent enim, thymelen fuisse mensam aliquam, in qua caederentur victimae, in eamque adscendere solitos fuisse antiquissimis temporibus, quicumque inter saltandum atque cantandum ex tempore sermones conferrent. At primum quidem quomodo thymele illa, quae apud poetas scenicos *δεξιπυρος*²⁾ nominatur, quae appellatur apud Euanthium fumans³⁾, haec, inquam, thymele quomodo mensa esse poterat, in qua secarentur hostiarum carnes? Deinde ne hoc quidem probabile est, adscendisse Bacchi cultores, qui quidem celebrarent Deum, in ipsam ejusdem, circa quam chori ducebantur, aram. Nisi forte de quibusdam thymelae gradibus sermonem esse putabis. Quod si verum esset, quamquam de hac quidem re tacent omnino illa testimonia, non minus inepta videretur illa mensae significatio.

Itaque confusae esse arae mensaeque videntur notiones probeque discernenda ara (thymele), circa quam choris ducebant a mensa, in qua caedebantur victimae, et quam ad eos, quos dixi, sermones adhibitam fuisse consentanum est. Quod si minus ipsi rerum probabilitati cre-

1) Unde fluxisse videtur significatio jocosae, quae inest in adjectivo *θυμελικός*. Cf. Cramer Anecd. Graec. e codic. Oxon. vol. I. p. 7. *Ἰδιον δὲ κωμωδίας μὲν τὸ μεμιγμένον ἔχειν τοῖς σκώμμασι γέλωτα, τραγωδίας δὲ πένθη καὶ συμφοράς. σατυρικῆς δὲ οὐ τὸ ἀπὸ πένθους εἰς χαρὰν ἀπαντᾶν, ὡς ὁ Εὐριπίδου Ὀρέστης καὶ Ἀλκίσις καὶ ἡ Σοφοκλέους Ἡλέκτρα, ἐκ μέρους, ὡσπερ τινὲς φασὶν, ἀλλ' ἀμυγῆ καὶ χαριέντα καὶ θυμελικὸν ἔχει γέλωτα. eod. p. 8. τέλος δὲ τραγωδίας μὲν λέναι τὸν βίον, κωμωδίας δὲ συνιστᾶν αὐτὸν, σατυρικῆς δὲ τοιοῦτοις θυμελικοῖς χαριεντισμοῖς καθ' ἡδύνην αὐτόν.*

2) Euripid. Suppl. 65.

3) Euanth. de tragoedia et comodia c. 2.

dere volucris, at certe fidem non denegabis luculentissimo Pollucis testimonio, qui quum paulo ante de thymele esset locutus, mensam illam non thymelem, sed *λιέον* vocatam esse dicit.

Polluc. Onomastic. IV. 123. ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ἣ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμα τι οὖσα, εἴτε βωμός· ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς καὶ ἀγνιεύς ἔκειτο βωμός πρὸ τῶν θυρῶν καὶ τράπεζα, πέμματα ἔχουσα, ἣ θεωρὸς ὠνομάζετο, ἣ θυωρὸς. Ἐλεὸς δ' ἦν τράπεζα ἀρχαία, ἐφ' ἣν πρὸ Θεσπιδος εἰς τις ἀναβάς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο.

Placuit haec confabulandi ratio et quum antea data occasione ex tempore inter cantandum cum choro contulissent sermones, mox diverbia quaedam opera dedita arteque composita carminibus interserebant se junctisque chori et histrionis partibus dramatis fundamenta jaciebant. Etenim auctus est deinceps actorum numerus, traducta res a Dionyso ad ceteros Deos, heroes, triplex extitit poesis dramaticae genus, tragicum, satyricum, comicum. Atque, quemadmodum apud Athenienses ipsa exulta est fabularum indoles, sic externa quoque mutata est spectulorum ratio. Exstructa enim scena, primum in tempus illa quidem et subitarii, ut Taciti verbis ¹⁾ utar, gradus, non multo post, quum Aeschylō Pratināque fabulas docentibus corruissent ²⁾ lignea illa, quae vocabantur ἱκρία ³⁾, ex lapide coeptum est aedificari theatrum, in quo non solum fabulae ederentur, sed etiam cyclici ut antea ducerentur chori omniaque denique fierent rerum musicarum certamina.

Sed quoniam tota res scenica ex Dionysii sacris orta erat, manebat in theatro pristina dei religio. Namque quum tres factae essent theatri partes, una actorum, quae vocatur scena, altera chori, quae nominatur orchestra, tertia spectulorum, quod est theatrum, et quum primordia poesis dramaticae a choro instituta essent, in media, quae chori est, parte collocata est ara (thymele), circa quam saltantes Deum carminibus celebrabant.

Cf. Polluc. Onomastic. IV. 123. καὶ σκηνὴ μὲν, ὑποκριτῶν ἴδιον· ἡ δὲ ὀρχήστρα, τοῦ χοροῦ, ἐν ἣ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμα τι οὖσα, εἴτε βωμός. Schol. ad Aristid. T. III. p. 535. 536. ed. Dindorf τὴν πρὸ θεάτρον: ἐν τῇ κρείττονι τάξει. Α. ἀμεινον οὖν ἡμᾶς ἐξεργάσασθαι, ὅτι ὁ χορὸς, ὅτε εἰσῆει ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ἣ (ἣ) ἐστὶ θυμέλη, ἐξ ἀριστερῶν αὐτῆς εἰσέρχεται, ἵνα εὐρεθῆ ἐκ δεξιῶν τοῦ ἀρχοντος.

Jam vero etiamsi in orchestra fuisse thymelen inter omnes constat, tamen quo loco illa fuerit

1) Taciti Ann. XIV. 20.

2) Liban. Hypoth. Demosth. Olynth. I. p. 8. Reisk. οὐκ ὄντος τὸ πύλαιον θεάτρον λιθίνου παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ ξυλίνων συμπηγνυμένων ἱκρίων. Phot. p. 106. 2. ἱκρία, τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀφ' ὧν ἐθειῶντο τοὺς Διονυσιακοὺς ἀγῶνας πρὶν ἢ κατασκευασθῆναι τὸ ἐν Διονύσειον θεάτρον. Suid. v. ἱκρία. Eustath. Odys. Γ p. 1472.

3) Suid. v. Αἰσχύλος, et v. Πρατίνας.

posita, quae ejus fuerit forma, qui usus, adeo ambigitur, ut perdifficile videatur in tanta cum fontium penuria tum conjecturarum farragine, quid verum sit, assequi. Quae cum ita sint, nihil antiquius habendum esse existimo, quam ut quae existunt testimonia summa cautione summaque religione examinentur, repudientur autem atque rejiciantur vana, quae solis conjecturis nituntur, commenta.

Videamus autem primum, quo orchestrae loco fuerit collocata thymele. Et Genellius ¹⁾ quidem, nulla omnino auctoritate allata, thymelen in media orchestra collocatam fuisse dicit. Idem censuerunt Hirtius ²⁾, idem Muellerus ³⁾. Neque vero illud non recte. Quamquam quum neglexissent illud testimonium, ex quo apparet duplici sensu orchestrae vocem usurpatam esse, altera latiori, altera arctiori, omnia mirum in modum turbaverunt. Est autem ille locus, quo totam fere suam sententiam Hermannus ⁴⁾ firmavit, Etymol. Magn. p. 743.

σκηνή ἐστιν ἡ μέση χώρα τοῦ θεάτρον· παρασκήνια δὲ τὰ ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς μέσης χώρας κάγκελλα. ἢ ἵνα σαφέστερον εἶπω, σκηνή ἢ μετὰ τὴν σκευὴν εὐθὺς, καὶ τὰ παρασκήνια· εἴτα ἡ ὀρχήστρα, αὐτὴ δὲ ἐστὶν ὁ τόπος ὁ ἐκ σανίδων ἔχων τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ θεατρούζουσι οἱ μῦμοι· εἴτα μετὰ τὴν ὀρχήστραν βωμὸς ἦν τοῦ Διονύσου, τετραγώνον οἰκοδόμημα κενὸν ἐπὶ τοῦ μέσου, ὃ καλεῖται θυμέλη παρὰ τὸ θύειν· μετὰ δὲ τὴν θυμέλην ἢ κονίστρα τουτέστι τὸ κάτω ἔδαφος τοῦ θεάτρον.⁵⁾

Etenim scenam, vel potius proscenium excipiebat orchestra, scalis cum scena conjuncta ⁶⁾. Orchestra autem, Hermanni sententia, aut ea vocabatur theatri pars, quae totum amplectitur spatium inter proscenium et spectatorum sedilia situm (quod alias appellabatur *κονίστρα*), in quo medio thymelen collocatam esse verisimile ⁷⁾ est, aut certa quaedam ejusdem spatii pars, quae inde a proscenio usque ad thymelen porrigitur (cf. *εἴτα μετὰ τὴν ὀρχήστραν βωμὸς*

1) Genelli, d. Theater zu Athen. p. 72.

2) Hirt, Gesch. der Baukunst. Th. III. p. 91.

3) l. l. Anhang zu dem Buche: Aeschylos Eumeniden.

4) Hermanni opusc. T. VI. p. II. p. 145 squ.

5) Has emendationes, quarum mentio facta erat in: Jenaische Literat.-Zeit. No. 114. 1842, summa qua est benivolentia, vir humanissimus mecum communicavit. Olim enim legebatur: *σκηνή ἐστιν ἡ μέση θύρα τοῦ θεάτρον, περισκήνια* (Suid. *παρασκήνια*) δὲ τὰ ἐνδοθεν (τὰ ἐνθεν καὶ ἐνθεν Suid.) τῆς μέσης θύρας, *χαλκᾷ κάγκελλα· καὶ ἵνα σαφέστερον εἶπω, σκηνή ἢ μετὰ τὴν σκηνήν εὐθὺς καὶ τὰ περισκήνια* (Suid. *παρασκήνια*) ἢ *ὀρχήστρα*. — μετὰ τὴν θυμέλην ἢ *ὀρχήστρα*.

6) Cf. Athen. de machinis in veterum mathematicor. opp. ed. Paris. MDCXIII. fol. p. 8. *κατεσκευασάν δὲ τινες ἐν πολιορκίᾳ κλιμάκων γένη παραπλήσια τοῖς τιθεμένοις ἐν τοῖς θεάτροις πρὸς τὰ προσκήνια τοῖς ὑποκριταῖς.*

7) Nam certi nihil traditur.

ἦν). Et de ea quidem hoc nostro loco sermo est. Nimirum, haec est enim Hermanni sententia¹⁾, ut chori cyclici toto utebantur majori illo spatio, cf. Phrynich. s. v. *Θυμέλην συμέντοι, ἔνθα μὲν κωμικοὶ καὶ τραγωδοὶ ἀγωνίζονται, λογιῶν ἐρεῖς, ἔνθα δὲ οἱ ἀλλοτρίαι καὶ οἱ χοροί, ὀρχήστραν* (ubi de tibicinum choris et de choris cyclicis videtur esse sermo), sic in fabulis edendis chorus, quippe qui non tam lato spatio se junctus esse posset a scena et ab actoribus, in minori illo spatio versabatur, tabulis strato (ἐκ σαρίδων ἔχων τὸ ἴδιον) et fortasse aliquantum editiori. Et profecto, si haec vera est sententia, (est autem maxima ex parte illius, quem attuli, loci auctoritate comprobata, ita ut admodum pauca ex conjectura addita veterum scriptorum auxilium expectent), permultae simul sublatae sunt, quas mihi videbimus, difficultates.

Neque enim minus exilia sunt ea, quae de thymelae forma traduntur. Nam duo, quod equidem sciam, inveniuntur vestigia, alterum in Etymol. Magn. p. 743. *εἶτα μετὰ τὴν ὀρχήστραν βοιωτὸς ἦν τοῦ Διονύσου, τετραγώνου οἰκοδόμημα, κενὸν ἐπὶ τοῦ μέσου, ὃ καλεῖται Θυμέλη παρὰ τὸ θύειν,*

alterum in Polluc. Onomast. IV. 123. *ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ἧ καὶ ἡ Θυμέλη εἶτε βῆμα τι οὖσα, εἶτε βοιωτὸς.*

Ex quibus nihil aliud cognoscitur, quam thymelen aram fuisse quadratam, excavatam. Quamquam, quod Pollux dicit *εἶτε βῆμα*, nescio an in eo lateat non leve quoddam indicium, quo aram illam gradibus instructam fuisse intelligatur²⁾. Cui sententiae fidem afferunt verba

Isidor. origg. XVIII. 47. Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis et lyris et citharis praecinebant et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant supra pulpitem, quod thymele vocabatur.

Sed sunt hae tamen conjecturae, certi nihil.

Quodsi tenemus, chorum tragicum, comicum, satyricum in ea tantum orchestrae parte versatum fuisse, quae a scena usque ad thymelen porrigitur, illud certe apparet, aram in eo extremo orchestrae termino constitutam nullius fabulae scenicae conformationem conturbasse.

1) Juvat ipsa Hermanni, quae de hac re scripsit, verba afferre: Wenn Vitruv die Orchestra 10 Fuss niedriger als das Proscenium angiebt, so sprach er nur von dem steinernen Gebäude und gebrauchte also Orchestra in weiterer Bedeutung von dem ganzen untern Raume des Theaters zwischen dem Proscenium und den Sitzen. Zum Behuf der Aufführung von Schauspielen aber wurde auf diesem Platze ein nur ein paar Stufen niedrigerer breiter Boden an das Proscenium auf Balken errichtet, der bis an die Thymele, die in der Mitte jenes Raumes stand; dieser Breterboden hiess in engerer Bedeutung Orchestra und wird gemeint, wo von Schauspielen die Rede ist. — „Die Orchestra der Schauspiele war also etwa um 7 oder 8 Fuss höher als jene in weiterer Bedeutung genannte Orchestra, und nur halb so gross, indem sie nur bis an die Thymele reichte.“

2) Plutarch. Demetr. c. 12. *τοῦτον μὲν οὖν ἐπιτηδες ἐκείνου παρεδίχαμεν, τῷ ἀπὸ τοῦ βήματος, τὸν ἀπὸ τῆς θυμέλης, sibi opponuntur βῆμα et θυμέλη. Sed hoc loco θυμέλη pro omni re scenica usurpata est.*

At contra, si cum Genellio, Hirtio, Muellero dramaticum quoque chorum magnum illud orchestrae spatium tenuisse, in eoque medio thymelen collocatam esse statuimus, quid tandem fiet de illa Dionysi ara in iis potissimum fabulis, in quibus, veluti in Aeschyli Prometheo, nullus poterat esse arae usus?

Accedit, quod cetera quoque veterum scriptorum, quae de thymelae usu relicta sunt testimonia, Hermanni sententiae egregie patrocinantur. Nam quum Muellerus aram illam, in media orchestra positam, gradibus instructam fuisse sibi persuasisset, in illis gradibus constitisse dicit vel coryphaeum¹⁾, vel totum chorum, vel singulas choreutas cum tibicinibus. At hoc etsi verum esse potest, tamen aut fallor aut veterum quidem auctoritate nititur nulla. Neque enim ab aliis quidquam allatum est, neque ego praeter unum locum invenire potui, in quo hujus rei mentio fierit. In quo tantum abest ut choreutae in thymele collocati fuisse tradantur, ut de solis rhabdophoris sit sermo. Est autem

Schol. ad Arist. Pac. v. 735. (T. I. p. 680 ed. Dindorf).

*Χοῦρον μὲν τότε τινες τῶν ῥαβδούχων, εἴ τις κομμοδοποιήτης
αὐτὸν ἐπὶ πρὸς τὸ θέατρον παραβάς ἐν τοῖς ἀναπαύοις.*

Quae sic interpretatur scholiasta:

*ἐχοῦρον μὲν, εἴ τις κομμοδοποιήτης αὐτὸν ἐπὶ πρὸς τὸ θέατρον παραβάσει χροῦμενος, τοὺς ῥαβδούχους ἐκείνους
τότε τινες, ὡς ἀπρεπές τι μεταχειριζόμενον. — ἦσαν δὲ ἐπὶ τῆς θυμῆλης ῥαβδοφό-
ροι τινές, οἳ τῆς εὐχοσμίας ἐμέλλοντο τῶν θεατῶν· ἢ ῥαβδούχους εἶπε τοὺς
χοριτὰς τοῦ ἀγῶνος, οὓς ὁ ποιητὴς ἀσυννήτως εἶπεν.*

Cf. Suid. v. v. ῥαβδοῦχοι. Schol. Platon. p. 99. ed. Rhunken. ῥαβδοῦχοι ἄνδρες τῆς τῶν θεατρῶν εὐχοσμίας ἐπιμελούμενοι.

Quid igitur? Rhabduchos illos, quibus modestiae, decoris, ordinis in theatris tuendi provincia est demandata, numne probabile est una cum choreutis atque tibicinibus in media orchestra, in thymelae gradibus, constitisse? Non mihi quidem videtur, sed tamen, quum nolimus nostram opinionem in veterum rem scenicam inferre, concedamus illud. Hoc vero, si quid video, fieri omnino non potuit, ut eum locum tenerent, quem Genellius, Hirtius, Muellerus, neglecta duplici orchestrae significatione, in fabulis quoque agendis thymelae assignaverunt. Nam si erant in media chori dramatici orchestra, si chorus circa ipsam illam aram saltabat, quomodo illi publici ordinis curatores videre poterant quaecumque in theatro fiebant, si videbant, quomodo coercere poterant spectatorum turbas ita, ut non totus turbaretur chorus, tota fabula? Sin vero, ut ante exposuimus, orchestra, ut ita dicam, dramatica, minor illa, discernenda est a majori illa, in qua cyclici chori saltabant, atque si in extrema ejus parte quasi terminus collo-

1) Principem chori ducem coryphaeum, at non ἡγεμονα appellatum esse, et unum coryphaeum, plures ἡγεμονας fuisse, demonstravi in dissertatione mea inaugurali: Rerum scenicarum capita selecta. Berol. 1835. p. 9—14.

cata erat thymele, cum ipsis rhabdophoris scena non minus quam theatrum patebat, tum chorus non prorsus sejunctus erat a thymelae aditu.

Videtur autem illud proxime a vero abesse, in tragoediis quidem aut nunquam aut rarissime chororum veteri illa thymele usum esse, neque omnino aram illam, quam omnes scirent esse Dionysi, pro cujusque fabulae argumento modo Apollinis modo Jovis fuisse, tum tumuli tum aliam quandam speciem habuisse, sed ubi ara opus esset, de aliis quibusdam cogitandum esse, pro ea, quae flagitatur, scenae orchestraeque conformatione aut in scena aut in orchestra positis. At contra in comoedia idque in parabasi potissimum, (in qua poeta, neglecta fere fabula, suas res cum spectatoribus agebat), chorum ad thymelen, vetus illud religionis monumentum, accessisse, cum ex eo, quem attuli, scholiastae loco, tum ex Cramerii intelligitur Anecd. Parisiensis vol. I. p. 7. Etenim Alcibiades, quum acerbissime exagitatus esset ab Eupolide militesque jussisset eum corripere atque mari aliquantum temporis immersum tenere: „Tu quidem“, inquit, „thymele me immerge, ego te in mari madefaciam.“

βάπτε με σὺ θυμέλαις, ἐγὼ δὲ σε ἄλμυροῖς ὕδασι κατακλύσω.

Nempe *θυμελαι* dictae sunt pro choris comicis, qui parabasi, primaria antiquae comoediae parte, ad aram saltantes, perstringebant maxime eos, qui in re publica poetis male videbantur versari.

Sed juvat totum hunc locum describere ad illustrandam eam, quae est de Eupolidis morte, narrationem apprimè appositum. *Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς (Εὐπόλις) εἰς Ἀλκιβιάδην ἐμπαράσκεινος πρὸς πόλεμον ὡς ναυμαχίας προσδοκωμένης, κλεῦει τοῖς στρατιώταις συλλαβεῖν αὐτόν· οἱ δὲ συλλαμβάνοντες αὐτόν, ὡς μὲν τινες φασιν, παντελῶς ἀπέπνιξαν αὐτόν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς δὲ ἄλλοι, δεδεμένον αὐτόν σχοίνῳ ἀνήγον τε καὶ κατήγον εἰς τὴν θάλασσαν· οὐ μέντοι καὶ ἀπέπνιξαν παντελῶς, τοῦ Ἀλκιβιάδου λέγοντος „βάπτε με σὺ θυμέλαις, ἐγὼ δὲ σε ἄλμ. ὕδ. κατακλ.“ Καὶ οὕτως δὴ ἢ διαφθυρέντος τοῖς κύμασι παντελῶς, ἢ καὶ περισωθέντος φήμισμος ἔθετο Ἀλκιβιάδην μηκέτι φανερωῶς ἀλλὰ συμβολικῶς ζωομοφεῖν.*

Sed haec hactenus. Jam vero latius patere coepit thymelae significatio, ut fere omnino obsolesceret primaria vocis vis atque potestas. Neglecta enim arae significatione, thymele,

1) Ad Eupolidis fabulam, quae inscribitur *Βάπται*, est referendum. De qua cf. Meinekē, *Quaestionum scenicarum spec.* I. Berol. 1826 p. 36. 42. 43, qui ex Aristid. schol. T. III. p. 444. ed. Dindorf, hoc distychon edidit:

*Βάπτες μὲν θυμέλησιν, ἐγὼ δὲ σε κύμασι πόντου
βαπτίζων ὀλέσω νόμασι πικροτέροις.*

correcta scholiastae lectione *βάπτε με ἐν ἢ βάπτες μὲν.* At scribendum videtur:

*Βάπτε με σὺ θυμέλησιν, ἐγὼ δὲ σε κύμασι πόντου
βαπτίζων ὀλέσω νόμασι πικροτέροις,*

cui scripturae et Aristidis scholium et locus noster Cramer. Anecd. favet.

quod ara illa princeps erat orchestrae locus, pro ipsa orchestra dicta est; ita ut quicumque in orchestra versabantur, choreutae, tibicines quum opponerentur actoribus, quorum erat scena, thymelici sint appellati. Testis est Vitruvius V. 7 (vulgo 8) ed. Schneider, qui quum loquatur de discrimine, quod inter theatrum Romanorum et Graecorum intercedat, sic rem absolvit: „Ita a tribus centris hac descriptione ampliorem habent orchestram Graeci et scenam recessiorem minoreque latitudine pulpitem, quod *λογεῖον* appellant, ideo quod apud eos tragici et comici actores in scena peragunt, reliqui autem artifices suas per orchestram praestant actiones. Itaque ex eo scenici et thymelici graece separatim nominantur¹⁾. Idem discrimen deprehenditur in Anthol. Palatin. ed. Jacobs T. I. p. 312 No. 21.

τὸν σὲ χοροῖς μέλψαντα Σοφοκλέα, παῖδα Σοφίλου,
τὸν τραγικῆς Μούσης ἀστέρη Κεκορόπιον,
πολλάκις ἐν θυμέλῃσι καὶ ἐν σκητῆσι τεθληῶς
βλυσὸς Ἀχαοῖτης κισσὸς ἔρεψε κόμην,
τύμβος ἔχει, καὶ γῆς ὀλίγον μέρος· ἀλλ' ὁ περισσὸς
αἰὼν ἀθανάτοις δέρεται ἐν σείλιον.

Denique ejusdem significationis exemplum suppeditat Athen. XIV. p. 617. c., qui fragmentum servavit alicujus carminis hyporchematici a Pratina compositi:

Τίς ὁ θύμβος ὄδε; τί τάδε τὰ χοροῦματα;
Τίς ὕβρις ἔμολεν ἐπὶ Διονυσιάδα πολυπάταγα θυμέλαν;
ubi thymelen pro orchestra positam esse ex praegressis Athenaei verbis satis elucet²⁾:

Ἡράτινας δὲ ὁ Φιλίσσιος, ἀθλητῶν καὶ χορευτῶν μισθοφόρων κατεχόντων τὰς ὀρχήστρας ἀγανακτεῖν τινὰς ἐπὶ τῶν τοῦς ἀθλητῶν μὴ συναυλεῖν τοῖς χοροῖς, καθάπερ ἦν πάτριον, ἀλλὰ τοῦς χοροῦς συναυλεῖν τοῖς ἀθληταῖς.

Atque his quidem terminis in Graecorum theatro thymelae vis atque potestas videtur esse circumscripta. Jam ad Romanos transeundum est. Quorum theatrum a Graecorum theatro quum maxime differet, thymelen quoque apud eos aliud quid sonasse sponte patet. Etenim quum apud Graecos orchestra esset chori atque tibicinum, apud Romanos adeo mutata est ejus usus, ut senatoribus esset data, in qua honoris causa considerent.

Cf. Vitruv. lib. V. c. 6. Ita latius factum fuerit pulpitem quam Graecorum, quod omnes artifices in scena dant operam: in orchestra autem senatorum sunt sedibus loca designata: et ejus pulpiti altitudo sit ne plus pedum quinque, uti qui in orchestra sederint, spectare possint omnium agentium gestus.³⁾

1) Cf. Toelken, Preussische Staatszeitung 1841 No. 308. Ueber die Eingaenge zu dem Proskenium und der Orchestra des alten Griechischen Theaters.

2) Aliter interpretatus est hunc locum O. Mueller, Anhang zu dem Buche: Aeschylos Eumeniden p. 36.

3) cf. Sueton. Jul. c. 76. Octav. c. 35. Cordus Crémutius, ne admissum quidem tunc quemquam

Quae igitur apud Romanos thymelae fuit ratio? Sublatamne eam in theatro Romano esse censebimus? An inter eas fuit aras, quibus Romanorum scena instructa esse perhibetur a

Donat. de tragoed. et comoed. In scena duae arae poni solebant, dextra Liberi, sinistra ejus Dei, cui ludi fiebant. cf. Lactant. institt. VI. 20.

Non veri illud est simile, neque ullo veterum testimonio comprobatum. Immo, quum antiquissimis temporibus apud Graecos et chori et tibicines ad thymelen constitissent, in theatro autem Romano cum orchestra sublatus esset vetus thymelae locus, re²) prorsus mutata, nil mansit nisi nomen. Quo quidem nomine primum ea insignita est scenae pars, in qua certabant tibicines, citharoedi, omnes denique, qui apud Graecos orchestram tenuerant, musici.

Cf. Isidor. Orig. XVIII. 47. Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis et lyris et citharis praecinebant et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant supra pulpitem, quod thymele vocabatur.

Thom. Magist. *Θυμέλην οἱ ἀρχαῖοι ἀντὶ τοῦ Θυσίαν εἰδόντων, οἱ δὲ ἕστερον ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τόπου, ἐφ' ᾧ ἀθληταὶ καὶ κισθαροδοὶ καὶ ἄλλοι τινὲς ἀγωνίζονται μουσικῆν.*

Schol. Lucian. de saltat. c. 76. *Θυμέλη, ὁ βωμὸς ἀπὸ τοῦ θύειν. Θυμελίη δὲ ἀθλητικῆ.*

Deinde quum imperatorum temporibus comoedia atque tragoedia magis magisque paulatim cederent pantomimis, totaque scena saltatione et musica streperet, scena ipsa nomen invenit thymelae, et quicumque in scena operam dabant sive comoediae, sive tragoediae, sive Atellanis, sive pantomimis, sive mimis, omnes appellabantur thymelici.

Bekker Anecd. I. p. 292. s. v. *παρασκήνια: σκηνη δ' ἐστὶν ἣ νῦν λεγομένη θυμέλη.* cf. Etymol. Magn. s. v. *παρασκήνια.*

Bekk. Anecd. I. p. 42 s. v. *Θυμέλη: νῦν μὲν θυμέλην καλοῦμεν τὴν τοῦ θεάτρον σκηνην, καὶ ἔοικε παρὰ τὸ θύειν κεκλησθαι ὁ τόπος οὗτος.*

Phrynich., qui maximam aetatum rationem habuit omnesque vocis vicissitudinis rectissime observavit p. 463 ed. Lobeck *θυμέλην: τοῦτο οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀντὶ τοῦ θυσίαν εἰδόντων. οἱ δὲ νῦν ἐπὶ τοῦ τόπου ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν ᾧ ἀθληταὶ καὶ κισθαροδοὶ καὶ τραγικοὶ ἀγωνίζονται.* Quibus verbis mox addit, quae antea fuerit ratio:

Σὸ μέντοι ἔνθα μὲν κωμικοὶ καὶ τραγωδοὶ ἀγωνίζονται λογεῖον ἔρεις, ἔνθα δὲ αἱ ἀθληταὶ καὶ οἱ χοροὶ ὀρχήστραν, μὴ λέγε δὲ θυμέλην.

Pantomimus vocatur thymelicus apud Orell. inscriptt. latin. T. I. p. 453. No. 2589.

ATHENODORUS || XYSTICUS || PARIDI THYMELICO || BENEMERENTI || FECIT.

senatorum, nisi solum, et praetentato sinu. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit: servavitque etiam excusantibus insigne vestis et spectandi in orchestra, epulandique publice jus. 44. Claud. 21. Ludos dedicationis Pompejani theatri, quod ambustum restituerat, e tribunali, posita in orchestra commisit. c. 25.

quae inscriptio non dubium videtur, quin ad pantomimum referenda sit Paridem aut majorem illum ¹⁾, qui Neronis fuit aequalis, aut minorem ²⁾ eumque illustriorem, qui Domitiani aetate floruit, urbis delicias, Romanique decus theatri ³⁾.

Latissime denique thymelae atque thymelicorum notio patet apud Salvianum ad Treverensēs p. 152: „Si quando usu venerit, quod scilicet saepe evenit, ut eodem die et festivitas ecclesiastica et ludi publici agantur, quaero ab omnium conscientia, quis locus majoris Christianorum virorum copias habeat, caveane ludi publici, an atrium Dei? dicta Evangelicorum magis diligant, an thymelicorum?

Nam quid tandem hoc loco thymelici, nisi in universum artifices scenici?

Haec habui, quae de thymelae usu scenico disputarem. Constat igitur, (ut breviter repetamus, quae deinceps sunt exposita), idque certa testimoniorum fide, thymelen proprie fuisse aram, eamque, exstructo apud Graecos theatro, in orchestra positam, mox ipsius orchestrae vim obtinuisse ac potestatem, in Romanorum autem theatro primum eam fuisse scenae partem, ubi artifices musici versarentur, deinde totam significasse scenam.

1) Cf. Tacit. ann. XIII. 19. 22. 27. Sueton. Ner. c. 54.

2) Juven. sat. VI. 87. VII. 87. Sueton. Domit. c. 3.

3) Martial. lib. XI. 14. Quisquis Flaminiam teris viator

Noli nobile praeterire marmor,
Urbes delitiae, salesque Nili,
Ars et gratia, lusus et voluptas,
Romani decus et dolor theatri,
Atque omnes Veneres, Cupidinesque,
Hoc sunt condita, quo Paris, sepulcro.

II.

De triplici pantomimorum¹⁾ genere.

Athen I. p. 20. d. c. Τῆς δὲ κατὰ τοῦτον ὀρχήσεως τῆς Ἰταλικῆς²⁾ καλουμένης πρῶτος εἰσηγητὴς γέγονε Βαθύλλος Ἀλεξανδρεὺς, ὃν φησι νομίμως ὀρχήσασθαι Σίλευκος· τοῦτον τὸν Βάθυλλον φησὶν Ἀριστόνικος καὶ Πυλάδην, οὗ ἐστὶ καὶ ἀγγέλιον περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὀρχησῆσιν οὐσιτήσασθαι ἐκ τῆς κομιτικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ζυμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιννις.

Postquam primo imperatorum seculo apud Romanos obmutescere coeperunt comoedia atque tragoedia, ipsaeque propter incommodam jocorum procacitatem coercitae sunt Atellanae³⁾, sola fere eaque recens inventa in theatro regnabat pantomimorum ars. Quae nata sub Augusto⁴⁾, ab imperatoribus maximam partem aucta, mox permagna cepit incrementa nimiumque quantum per plura deinceps secula omnium animos devinxit. Saltabant imperatores, imperabant saltatores (pantomimi), indies gliscebat non modo in Italia⁵⁾, sed etiam in Asia, Africa⁶⁾, Graecia, aliis terris, effeminatus spectaculorum furor adeo, ut his potissimum illecebris extinctam esse pristinae frugalitatis memoriam, corruptos mores, pessumdatam civitatem, rempublicam ruisse clamitarent illorum temporum scriptores. Sed quamvis cum ceteros tum Ecclesiae inprimis patres contra illud artificium non sine causa declamasse et theatrum, quod eodem streperet, consistorium impudicitiae⁷⁾ diabolique officinam nominasse putandum sit, non minus tamen recte in

1) Negat Langius (Vermischte Schriften p. 53.) vocabulum pantomimi de artificio ipso usurpatum fuisse. At frustra. Cf. Plin. Natur. Hist. VII. 54. „Et quos nostra adnotavit actas,“ (sermo est de moribus, quas dicit repentinas), „duo equestris ordinis in eodem pantomimo mythico, tum forma praecellente (obierunt).“

2) Sic legendum esse pro τραγικῆς infra probare conabor.

3) Sueton. Caligul. c. 27. Atellanae poetam, ob ambigui joci versiculum, media amphitheatri arena igni cremavit.

4) Ad unum omnes Bathylum et Pyladem primos hanc saltationem sub Augusto instituisse consentiunt cf. Athen. I. 20. c. f. Lucian. de sallat. c. 34. Zosim. hist. I. p. 4. ed. Steph. Suid. s. v. ὄρχ. παντόμου. et s. v. Ἀθηνόδορος.

5) Rhein. Mus. 1833. I. Heft p. 72. 73.

6) Augustin. de doctr. christ. II. 38.

7) Tertullian. de spectac. p. 269. ed. Paris. Chrysost. expos. psalm. VIII. vol. V. p. 77.

muta illa eademque loquacissima pantomimorum saltatione sublimioris cujusdam artis vestigia jam inter veteres Lucianus¹⁾ et Libanius²⁾ videntur perspecta habuisse. De qua re ut et inter nostros homines et inter veteres scriptores discrepant judicia, profecto, quod tantum saltatores (pantomimos) in imperio Romano valuisse res est testata, non ineptum est quaerere, quae fuerint illius artis principia, quae indoles, quae genera, quae species. Quae quidem quum superioribus seculis satis bene ex aliqua parte exposuisset vir elegantissimi judicii, Salmasius³⁾, nostra memoria multo praestantius explicuit, vir doctissimus Grysar⁴⁾ qui in duobus libellis suis veterum, quae dispersa sunt, testimonia et diligentissime collegit, et aptissime disposuit, et clarissime illustravit, sic ut totam rem sin minus absolvisse, at certis fundamentis primas videretur substruxisse. Quapropter si quis justam quasi quandam familiaritatem cum hac re voluerit contrahere, is, quaeso, ad Grysarium se conferat; equidem quum malim libros ejus legendos aliis commendare, quam ipse exscribere, ea tantum afferenda esse puto, quae ad id, quod proposui, necessaria esse videantur.

Constitui autem patrocinium suscipere ejus loci, quo fere solo de pantomimorum agitur origine, et quem ad unum prope omnes interpretes aut neglexerunt aut ineptum judicaverunt Athen. I. p. 20, d. e. *Τῆς δὲ κατὰ τοῦτον ὀρχήσεως τῆς τραγικῆς καλουμένης πρῶτος εἰρηγητῆς γέγονε Βάθυλλος Ἀλεξανδρεὺς, ὃν φησι νομίμως ὀρχήσασθαι Σέλενος· τοῦτον τὸν Βάθυλλον φησὶν Ἀριστόνικος καὶ Πυλάδην, οὗ ἐστὶ καὶ σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὀρχησθῆναι συστήσασθαι ἐκ τῆς κωμικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο νόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμελία, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιον. et extr. c. ἦν δὲ ἡ Πυλάδων ὀρχησις ὀγκώδης παθητικὴ τε καὶ πολέκοπος, ἣ δὲ Βαθύλλειος Ἰλαρωτέρα· καὶ γὰρ ὑπόχρημα τι τοῦτον διατίθεσθαι.*)*

De quo Grysarius, quum causa non satis cognita pantomimorum artem ex Romanorum canticis originem ducere sibi persuasisset, his verbis sententiam suam exponit⁵⁾: „Sonderbar ist diese Notiz, noch sonderbarer, dass keiner der Erklärer sich auf die Deutung derselben eingelassen hat. Wollte der Grammatiker, aus dem Athenaeus diese Nachricht entlehnte, eine Zusammensetzung tragischer, komischer und satyrischer Chortänze in dem Pantomimus finden, so machte er

1) Cf. dialog., qui conscriptus est περὶ ὀρχήσεως.

2) In oratione περὶ ὀρχησιῶν contra Aristidem habita.

3) Adnotationes in Scriptores historiae Augustae p. 496. sqq. ed. Paris. 1666 fol.

4) Ersch und Gruber Encyclopaëdie s. v. Pantomimen der Alten, et Rheinisches Museum 1833. vol. I. p. 30. sqq. Praeterea multa egregie tractata sunt a Muellero, de genio aevi Theodosiani. Gotting. 1798. p. 103 sqq. et Langio, Vindiciae tragoed. Romanae.

5) Rhein. Museum I. I. p. 35.

*) Haec verba mutila esse infra demonstrabo.

denselben zu dem seltsamsten Quodlibet, von dem sich allen anderen Ergebnissen zufolge auch nicht eine Spur in jenem nachweisen laesst. Soll aber mit dem *οσσίησασθαι* ein Vermischen der in dem tragischen, komischen und satyrischen Tanze wahrnehmbaren Eigenthuemlichkeiten angedeutet sein, so hat der Schriftsteller etwas Widersinniges gesagt, indem ein Vermischen so verschiedener oder vielmehr entgegengesetzter Elemente undenkbar ist. Es bleibt uns daher, um die auf jede Weise etwas ungeschickt ausgedruckte Stelle nicht voellig aufzugeben, nur folgende Annahme uebrig. Pylades und Bathyllus erhoben das canticum nicht bloss zu einer selbststaendigen Darstellung von groesserem Umfang¹⁾, sondern sie vervollkommneten auch den Tanz durch eine mehr reizende und kunstvolle Gesticulation. Dass diess der Fall war, sagt von Pylades namentlich Macrob. Saturn. II. 7. *Hic ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, quae apud majores viguit et venustam induxisse novitatem etc.* Raeumen wir nun jenem Grammatiker, der so gern das Ganze auf einen Griechischen Ursprung zurueckgefuehrt haette, es immerhin ein, dass jene beiden Kuenstler von der griechischen Orchestik, welche sie als Griechen vollkommen inne hatten, soviel auf die Ausbildung und Vervollkommnung der Pantomimen uebertragen, als sie anwendbar fanden: und obige Stelle hat wenigstens noch einen Sinn.

Miram Grysarius sensit hujus loci esse notitiam, suaeque sententiae contrariam, sed tamen non potuit a se impetrare, ut causa non satis cognita sibi mallet fidem derogare, quam veterum qualicumque testimonio.

Etenim quum totam pantomimorum artem ex Romanorum canticis repetendam esse sibi persuasisset, suae opinionis amore praepeditus, hunc Athenaei locum aut sensu carere aut hoc significare statuit, Pyladem illum et Bathyllum quaecunque apta viderentur ex Graecorum, quam optime callerent, saltatione ad excolendam pantomimorum artem contulisse. Quae quidem interpretatio, quum longe illa a scriptoris nostri verbis recedat, vereor ne omnino ad Grysarii, quam sibi de Romana origine finxit, sententiam conformata nihil ad ipsam difficultatem expediendam afferre videatur.

Mihi res secus videtur se habere. Nam etsi paulo obscurius haec verba, neque satis accurate illa dicta esse et ipse fateor, tamen aptam quandam sententiam, eamque ad illustrandam hanc, quae de origine proposita est quaestionem maxime idoneam continere existimo. Sed priusquam ad rem ipsam aggrediar, pauca de saltatorum arte, qualis illa fuerit, exponere ab instituto nostro non est alienum.

Universa saltandi ars in imitando posita est.

Platon. legg. VII. 876. a. *μίμησις τῶν λεγομένων σχήμασι γενομένη τὴν ὀρχησιν ἐξεργάσατο.*

1) De cantico hoc nostro loco nullus est sermo.

Itaque pantomimorum, quoque, qui fere saltatores (*δοχησταί*) vocantur, summa cernitur in imitatione ¹⁾).

Cassiodor. Var. lib. IV. c. 54. Pantomimo a multifaria imitatione nomen est. Sunt autem varia imitationis argumenta, mores, perturbationes, actiones, ut recte statuit

Aristot. Poet. I. 6. ed. Herm. *καὶ γὰρ οὗτοι (saltatores) μιμοῦνται διὰ τῶν σχηματιζόμενων ἠδῶν καὶ ἡθῶν καὶ πάθῶν καὶ πράξεις.*

Ita fit, ut varia sint saltationis genera. Quo enim perturbationes praecipue exprimuntur, illud est lyricum saltandi genus²⁾. Actiones quae imitatur saltatio, dramatica vocatur. Denique morum imitatio in eo potissimum genere videtur inesse, quod mimorum³⁾ nomen invenit. Quamquam haec tria saltandi genera non omnino fuisse sejuncta, facile intelligitur.

Jam pantomimorum saltatio non potest esse dubium, quin fuerit dramatica. Quod cum ipsa docet Luciani interpretatio

de saltat. c. 67. *οὐκ ἀπεικότως δὲ καὶ οἱ Ἰταλιῶται τὸν δοχηστὴν παντόμιμον καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ δρωμένου σχεδόν,*

tum omnia, quae et ab eodem et ab aliis recensentur argumenta, quaeque perspicue a tragoediae argumentis minime differre dicuntur

Lucian. de saltat. c. 31. *αἱ δὲ ὑποθέσεις κοιναὶ ἀμφοτέροις, καὶ οὐδέν τι διακεκριμέναι τῶν τραγικῶν αἱ δοχηστικά.*

c. 29. *τὸ δὲ πρόσωπον αὐτὸ, ὡς κάλλιστον, καὶ τῷ ὑποκειμένῳ δράματι ἰοικός.*

c. 63. c. 66. *ἰδὼν γὰρ πέντε πρόσωπα τῷ δοχηστῇ παρεσκευασμένα (τοσοῦτων γὰρ μερῶν τὸ δράμα ἦν) ἐξήτει κ. τ. λ.*

Imitatur autem pantomimus solis corporis motibus

Lucian. de saltat. c. 62. *μιμητικός ἐστὶ (ὁ δοχηστής) καὶ κινήμασι τὰ ἀδόμενα δείξειν ὑπισχεῖται,*

nutu, crure, genu, manu, rotatu³⁾). Quapropter saltatorum vocantur manus loquacissimae

1) Lucian. de saltat. c. 36. *καὶ τὸ μὲν κεφάλαιον τῆς ὑποθέσεως, μιμητικὴ τίς ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ δεικτικὴ, καὶ τῶν ἐννοηθέντων ἐξαγορευτικὴ, καὶ τῶν ἀφανῶν σαφηριστικὴ. cf. c. 62.*

2) Tria lyricae saltationis genera enumerantur Athen. XIV. 630. d.

3) Huc spectat, quae nuper (d. XVIII. m. Apr. XL.) Romae inventa est, inscriptio:

CAESARIS. LUSOR.

MUTUS. ARGUTUS

IMITATOR

TI. CAESARIS. AUGUSTI. QUI

PRIMUM. INVENIT. CAUS

IDICOS. IMITARI.

Cf. Rhein. Mus. 1842. p. 480.

3) Sidon. Apollin. carm. XXIII.

linguosi digiti, silentium clamosum¹⁾ Clausum enim os²⁾, vultusque persona tectus³⁾. Neque vero plane libera omnibusque legibus soluta erat saltatorum ars, sed gestus illi atque motus numero vincti⁴⁾, musicaeque modis plerumque temperati⁵⁾.

Et antiquissimis quidem temporibus arctissime conjuncta erat saltatio cum musica, iidemque saltabant et canebant⁶⁾. Verum in pantomimorum arte musicae et saltationis partes erant separatae, ita ut chorus summo tiliarum, cithararum, aliorum organorum concentu, scabellorumque crepitu⁷⁾, totius fabulae argumentum cantaret⁸⁾, saltator idem corporis gestibus atque motibus exprimeret.

Atque hae quidem fabulae, quas salticas appellatas fuisse sagacissime vidit Welckerus⁹⁾, cum ad ipsum pantomimorum usum inventae sunt atque compositae¹⁰⁾, tum ex veterum dra-

1) Cassiodor. Var. I. IV. 51.

2) Sidon. I. I.

3) Lucian de saltat. c. 29. τὸ δὲ πρόσωπον αὐτὸ ὡς κάλλιστον καὶ τῷ ὑποκειμένῳ δράματι εἰκότως, οὐ κεχηρὸς δὲ ὡς ἐκεῖνα, ἀλλὰ συμμεμυκός.

Cassiodor. Var. I. I. 29.

4) Aristot. Poet. I. §. 6 ed. Herm. αὐτῷ δὲ τῷ ῥυθμῷ μιμῆται χωρὶς ἁρμονίας ἢ τῶν ὀρχηστῶν.

5) Cf. Lucian. de saltat. c. 63.

6) Lucian d. s. c. 30. Πάλαι μὲν γὰρ αὐτοὶ καὶ ἤδον καὶ ὠρχοῦντο· εἰτ' ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἄσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλοις ἀντιῶς ὑπάδειν.

7) Sueton. Calig. c. 54.

8) Cassiodor. Var. I. IV. 51. Pantomimus igitur quum primum in scenam plausibus invitatus advenit, assistunt consoni chori diversis organis eruditi.

Lucian. de salt. c. 26. καίτοι τὸν μὲν ἀλὼν εἰ δοκεῖ καὶ τὴν κινῶσαν παρῶμεν· μέρη γὰρ τῆς τοῦ ὀρχηστοῦ ὑπερβολῆς καὶ ταῦτα.

Plin. epp. VII. 24 singulos gestus cum canticis reddebant.

9) Rhein. Mus. 1833. I. p. 56.

10) Juven. sat. VII. 86. 87.

Auditor (sc. Statius): sed quum fregit subsellia versu

Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.

Quum Paris sit illustrissimus ille pantomimus, Agave videtur esse aliqua fabula saltica in pantomimorum usum a Statio composita.

Senec. Suasor. II. p. 20. ed. Bip. Silonem pantomimis fabulas scripsisse refert.

Sueton. Nera c. 54. Sub exitu quidem vitae palam voverat — proditurum se — novissimo die histrionem, saltatorumque Virgilii Turnum.

Lucian. de saltat. c. 84. τοῦ γὰρ ὁμοίου Αἰαντὸς αὐτῷ γραφέντος, οὕτω κοσμίως καὶ σωφρόνως τὴν μαρίαν ἐπέχρηματο κ. τ. λ.

matis expressae atque dispositae¹⁾. Nullo enim pacto Graecorum dramata, veluti Sophoclis Trachiniae, Euripidis Ion et Troades, talia edi poterant, qualia scripta erant, quippe quum prorsus diversa esset antiqui dramatis atque pantomimorum ratio. Etenim in tragoedia, comoedia, dramate satyrico plures erant actores, in fabulis salticis unus, qui pluribus²⁾ deinceps partibus susceptis, singulas deinceps actiones saltando exprimebat.

His rebus praemissis ad ipsum Athenaei locum expediendum accedo, quem Schweighaeuserus interpretatione latina satis recte sic videtur expressisse: „Tragicum, quam vocant, saltationem, quae Athenaei aetate in usu fuit, primus introduxerat Bathyllus Alexandrinus, quem legitime saltasse ait Seleucus. Hunc Bathyllum scribit Aristonicus et Pyladem, cujus exstat etiam commentarius de saltatione, Italicam saltationem composuisse (instituisse) ex comica, quae cordax vocabatur, ex tragica, quae vocabatur emmelia, et ex satyrica, quae sicinnis appellabatur.“

Et primum quidem manifesta, nisi fallor, quae statim initio deprehenditur corruptela, ad unum omnes latuit interpretes. Maximo enim opere offendit, quod quae saltatio ex tragica, satyrica, comica conflata esse dicitur, ea tragicae nomen invenisse traditur. Neque vero, quum antea jam existeret tragicum saltandi genus (emmelia), pantomimorum artem probabile est tragicam praecipue esse nominatam, quum praesertim ea ne tragica quidem esset sola, sed etiam ad comoediam atque satyricum drama pertineret. Accedit, quod eadem hoc ipso nostro loco paulo post appellatur Italica. Quam ob rem non dubito, quin pro τῆς δὲ κατὰ τοῦτον ὀρχήσεως τῆς τραγικῆς καλουμένης legendum sit τῆς Ἰταλικῆς καλουμένης. Quae quidem emendatio et cum sequentibus verbis: τοῦτον τὸν Βάθυλλον, φησὶν Ἀριστόνικος, καὶ Πυλάδην τὴν Ἰταλικὴν ὀρχησιν συστήσασθαι κ. τ. λ. optime concinit, et tota nostri loci expositione egregie confirmabitur. Denique ut tragicam eam appellatam fuisse nullum praeterea documentum exstat, sic Italicae nomini permulti illi loci, qui eam in Italia inventam excultamque fuisse demonstrant, summam fidem conciliant. *F. quo comprobatur.*

Sed quam tandem sententiam in iis verbis inesse judicabimus, quibus Pylades atque Bathyllus composuisse vel constituisse dicuntur Italicam saltationem ex tragica, satyrica, co-

1) Orell. inscriptt. No. 2629.

Arnobius adv. gentes lib. IV. ed. Lugdun IXLI. p. 151. necnon et illa proles Jovis Sophoclis in Trachiniis Hercules pestiferi tegminis circumretitus indagine miserabiles edere inducitur eju-
latus.

Sueton. Calig. c. 57. Pantomimus Mnester tragoediam saltavit, quam olim Neoptolemus tragoe-
dus ludis, quibus rex Macedonum, Philippus occisus est, egerat.

2) Lucian de saltat. c. 66. ἰδὼν γὰρ πέντε πρόσωπα τῶ ὀρχηστῆ παρεσκευασμένα (τοσοῦ-
των γὰρ μερῶν τὸ δράμα ἦν) ἐξήτει, ἕνα ὁρῶν τὸν ὀρχηστὴν, τίνες οἱ ὀρχησόμενοι
καὶ ὑποκρινόμενοι τὰ λοιπὰ πρόσωπα εἶεν; ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν, ὅτι ὁ αὐτός ὑποκρινεῖται, καὶ ὑπο-
χίσειται τὰ πάντα κ. τ. λ.

mica? Quodsi de confusione quadam trium illorum saltandi generum dictum esset, ineptum illud cum Grysario censerem.

Etenim tanto ea discrimine sejunguntur, ut coalescere vix possint. Atque cognoscitur omnis in saltatione diversitas ex diversa, ut ita dicam, morali indole. Haec autem indoles in φορῶν (motuum) καὶ σχημάτων (figurarum) proprietate est posita.

Plutarch. Quaest. Convival. IX. 15. c. 2. φορᾶς μὲν οὖν τὰς κινήσεις ὀνομάζουσι, σχήματα δὲ σχέσεις καὶ διαθέσεις, εἰς ἃς φερόμεναι τελευτῶσιν αἱ κινήσεις, ὅταν Ἀπόλλωνος, ἢ τινος Βάκχης σχῆμα διαθέντες ἐπὶ τοῦ σώματος γραφικῶς τοῖς εἶδεσι ἐπιμένωσι· τὸ δὲ τρίτον ἢ δεῖξις, οὐ μιμητικὸν ἐστὶ, ἀλλὰ δηλωτικὸν ἀληθῶς τῶν ὑποκειμένων.

Respondet igitur; nisi fallor, φορᾶ nostro, quod ex Gallica lingua duximus, „pas“, σχῆμα nostro „tour“, et quum universa saltatio, teste Platone, ex imitatione sit nata eorum, quae recitantur, ea est φορῶν et σχημάτων ratio, ut φοραὶ quasi sint verba, quibus exprimantur σχήματα, sententiae, quae sese deinceps exeipientes atque inter sese nexae certam quandam morum exhibeant speciem.

Jam vero, ut vir gravis, constans, pari firmoque incedit gradu, adolescens spe, fervore, cupiditate agitatus nunc stat, nunc it, nunc currit, puer laetus, ferox, effusus currit, salit, exsultat, ita in saltando quoque, quod nihil aliud videtur esse quam numerose ingredi¹⁾, majori minorive motu, certae quaedam exprimuntur sententiae, certi mores²⁾.

Quae cum ita sint, tria illa dramaticae saltationis genera³⁾ non minus inter se differre consentaneum est, quam ipsam tragoediam, comoediam, drama satyricum.

Et emmelia quidem, quae est tragoediae, inter tria saltationis genera pulcherrima illa, gravis est, sedata, constans, concinna⁴⁾.

1) Platon. de legg. II. 673 D. Οὐκοῦν αὖ ταύτης ἀρχὴ μὲν τῆς παιδείας τὸ κατὰ φύσιν πηδᾶν εἰδῆσθαι πᾶν ζῶον, τὸ δ' ἀνθρώπινον, ὡς ἔφαμεν, αἰσθησὶν λαβὼν τοῦ ὕθμου ἐγέννησε τε ὄρχησιν καὶ ἔτεκε κ. τ. λ.

2) Platon. de legg. VII. 815. E. 816. A. ἐν δὲ δὴ τοῖς τοιοῦτοις που πᾶς ἄνθρωπος τὰς κινήσεις τοῦ σώματος μειζόνων μὲν τῶν ἡδονῶν οὐσῶν μειζονος, ἐλαττόνων δὲ ἐλάττους αὖ, δειλὸς δὲ καὶ ἀγύμναστος γεγονὼς πρὸς τὸ σωφρονεῖν μειζονος καὶ σφοδροτέρας παρέχεται μεταβολὰς τῆς κινήσεως. Athen. XIV. 628. c.

3) Cf. Schol. ad Aristoph. Nub. v. 540. Etymol. Magn. v. σίκιννις. Phavorinus p. 1383. p. 1647. Ammon. v. κόρδαξ. Eustath. in Hom. Iliad. 6 v. 605. p. 1127. 28. ed. Romani. Polluc. Onomast. IV. 14. Suid. v. Πυλάδης v. ἐμμέλεια. Phot. v. σίκιννις.

4) Platon. de leg. VII. 814. E. 816. B. . . . τὸ πρόπον τε καὶ ἄρομῆτον ἐπιθεῖς ὄνομα. Athen. XIV. 630. d. ἐν ἑκατέρῳ δὲ (et tragica et gymnopaedica saltatione, quae est lyrica) ὀρχαῖται τὸ βαρὸν καὶ σεμνόν. Schematum innumera multitudo, ut in Plutarch. Quaest. Convival. VIII. 9. Phrynichi illud:

Opposita emmeliae cordax, (quod genus comoediae est proprium), rustica, indecora, dissoluta, lasciva ¹⁾).

Denique sicinnis, satyrici dramatis saltatio, ut est Satyrorum natura, hilaris, procax, omnium concitatissima ²⁾).

Apparet igitur, de confusione aliqua trium illorum saltandi generum cogitari minime posse, sed ad aliam interpretationem esse confugiendum. Atenim simplicissima haec videtur esse explicandi ratio. Nempe dramatica est pantomimorum ars, ex veterum dramatica saltatione orta. Et quum tria essent scenicae saltationis genera, poterat ea esse aut tragica, aut satyrica, aut comica. Quod negat nostri loci, quem interpretandum proposuimus, scriptor; minime eam in sola aut tragoedia, aut comoedia, aut satyrica fabula exprimenda versatam esse, sed ex tribus eam compositam, id est argumenta et tragica et satyrica et comica complexam affirmat.

Σχήματα ὀρχηοῖς τόσα μοι πόρην, ὅσ' ἐνὶ πόρῳ
Κύματα ποιεῖται χεῖματι νῦξ ὀλοή.

Quorum multa ipsi invenerunt poetae, inter quos inprimis nominandus est Aeschylus.

Cf. Athen. I. p. 21. c. f. Plura enumerantur apud Polluc. IV. 99. sqq. Athen. XIV. 629. f. Schol. ad Aristoph. Vesp. 1520.

1) Schol. ad Arist. Nub. v. 540. κόρδαξ κωμική, ἣτις αἰσχρῶς κινεῖ τὴν ὀσφῶν.

Schol. Aristot. Rhet. III. 8. ἔστι δὲ κορδακίζειν εἶδος ἀνειμένον ὀρχήσεως.

Ulpian. in Demosth. Olynth. II. κορδακισμός ἔστιν εἶδος ὀρχήσεως αἰσχρῶς καὶ ἀπροεποῦς. Athen. XIV. 631. d. Aristoph. Ran. v. 330.

Quanta vero fuerit schematum et motuum obscœnitas, intelligi potest ex Aristoph. Vesp. 1520. sqq.

ταχὴν πόδα κυκλοσοβεῖτε
καὶ τὸ Φρονίγειον
ἐκλακισάτω τις, ὅπως
ἰδόντες ἄνω σκέλος ὤ-
ζωσιν οἱ θεαταί,
στρόβει, παράβαινε κύκλω καὶ γάστρισον σεαντὸν
ὅπτε σκέλος οὐράνιον, βέμβικες ἐγγενέσθων.

2) Athen. XIV. p. 630. b. . . . εἰσὶ δὲ τινες, οἳ καὶ φασὶ τὴν σίκιννιν ποιητικῶς ἀνομιάσθαι ἀπὸ τῆς κινήσεως, ἣν καὶ οἱ σάντροι ὀρχοῦνται ταχυπέτην ὄσων. Hesych. v. σίκιννις.

Egregie hanc Satyrorum naturam describit

Euripid. Cycl. v. 218. Κυκλ. μήλειον, ἢ βόειον, ἢ μεμιγμένον;

Χορ. ὃν ἂν θέλῃς σὺ μὴ με καταπῆς μόνον.

Κυκλ. ἦμισ' ἐπεὶ γ' ἂν ἐν μέσῃ τῇ γαστέρῳ

πηδῶντες ἀπολέσται ἂν ὑπὸ τῶν σχημάτων.

Quo efficitur, ut triplex extiterit pantomimorum genus, tragicum, satyricum, comicum.

Atque hanc sententiam, nulla profecto machina adhibita, ex hoc loco dici posse, nemo est, qui in dubitationem vocet. Exploremus autem, utrum ipsa, quam invenisse nobis videmur, res veterum testimoniis comprobetur, necne.

Et tragicum quidem genus latissime patuisse ex permultis intelligi potest documentis. Testis est inprimis Lucianus, qui omnes terras peragrans, argumentaque et mythica et historica, quae singulis locis inveniantur, recensens, comparata tragoedia cum pantomimorum saltatione, utriusque artis argumenta minime differre dicit:

De saltat. c. 31. *Αἱ δὲ ὑποθέσεις κοιναὶ ἀμφοτέροις, καὶ οὐδὲν τι διακεκριμέναι τῶν τραγικῶν αἱ ὀρχηστικάι, πλὴν ὅτι ποικιλώτεροι αὐταί, καὶ πολυμαθέστεραι, καὶ μυρίας μεταβολὰς ἔχουσι.*

c. 60. *εἴσεται δὲ καὶ τὴν ἐν ἄδου ἄπασαν τραγωδίαν.*

c. 61. *Συνελόντι δὲ εἰπεῖν, οὐδὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, καὶ Ἡσιόδου, καὶ τῶν ἀρίστων ποιητῶν, καὶ μάλιστα τῆς τραγωδίας λεγομένων, ἀγνοήσει.*

Accedit luculentissimum inscriptionis alicujus testimonium Orell. inscriptt. lat. T. I. No. 2629.

D. M. || CURANTE CALOPODIO LOCATORE ||
THEOCRITI || AUGG. LIB || PYLADI || PANTOMIMO || HONO-
RATO || SPLENDIDISSIMIS || CIVITATIB. ITALIAE || ORNA-
MENTIS || DECURIONALIB. ORNA || GREX || ROMANUS || OB
MERITA EJUS || TITUL. MEMORIAE || POSUIT. — Ab altera parte:
SUI TEMPORIS PRIMUS || TROADAS. A tertia: JONA.

Ubi aut fallor, aut ultimis verbis: Troadas, Jona, Euripidis illae significantur tragœdiae, quibus exprimendis maxime excelluerit Pylades, sive is fuit ipse pantomimicae saltationis auctor, sive alius.

Confirmat denique, ut alios taceam, auctoritas Suetonii, qui in Caligulae vita c. 57. „Pantomimus Mnester“, inquit, „tragoediam saltavit, quam olim Neoptolemus, tragoedus, ludis, quibus rex Macedonum, Philippus, occisus est, egerat.“

Satyrici generis pauciora quidem, neque tamen minus illa gravia existunt vestigia. Ac primum quidem inter ea, quae Lucianus enumerat¹⁾, salticarum fabularum argumenta, permulta reperiuntur, quae ab antiquissimis poetis Graecis in satyricis fabulis tractata esse sciamus. Veluti, ut pauca exempla afferam, Aeschylus traditur scripsisse Prometheus, Circen, Sophocles Herculem et Inachum, Euripides Herculem²⁾, Achaeus Vulcanum, quae omnes fabulae in

1) Lucian. de saltat. c. 37 — 61.

2) Cf. Cramer. Anecd. Parisiens. vol. I. p. 7. 8.

satyricarum numero referuntur¹⁾; eademque argumenta apud Lucianum commemorata invenimus c. 38, c. 39, c. 41, c. 43, c. 46.

Sed haec tamen res, si verum fateri volumus, non multum posset valere, nisi aliorum accederet eorumque certiorum documentorum fides. Quid autem aliud, quam satyricae saltationis argumentum exhibet

Horatii illud Sermon. I. 5. 63.

Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus

Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat.

Eodem spectat in Epist. II. 2. 124.

Ludentis speciem dabit, et torquebitur, ut qui

Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

Et magis etiam perspicue satyricum argumentum significare videtur Plutarchus Quaest. convival. lib. VII. quaest. VIII. c. 3²⁾ ed. Paris., qui quum rejiciat Pyladis saltationem, „tumidam illam affectuumque plenam“, laudat „Bathylleam, Echus aut Panis alicujus aut Satyri cum Amore comessantis personam saltando referentem.“

Neque vero contemnendum est Festi auxilium, cujus exstat in Pauli Diaconi excerptis haec notitia lib. VII. p. 73 ed. Lindemann

s. v. grallatores. Grallatores appellabantur pantomimi, qui ut in saltatione imitarentur Aegipanas adjectis perticis, furculas habentibus, atque in his superstantes ob similitudinem crurum ejus generis gradiebantur, utique propter difficultatem consistendi.

Etenim quum Aegipanas³⁾ in magna Satyrorum turba fuisse constet, pantomimos ipsos satyrica quoque argumenta saltando expressisse, clarissime ex hoc loco elucet.

Postremo, ut omnis dubitatio removeatur, ipsam satyricae saltationis descriptionem eamque accuratissimam servavit nobis Nonnus Dionysiac. lib. XIX. v. 223 sqq. p. 419 ed. Graefe.

Restat, ut comoedias quoque a pantomimis saltatas fuisse comprobemus. Est autem satis idoneus, opinor, nostrae sententiae auctor Seneca rhetor. controvers. excerpt. III. praef. Qui quum exponere conatus esset, magna ingenia plus quam in uno opere raro eminuisse: „Virgilium, inquit, illa felicitas ingenii, in oratione soluta reliquit, Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Eloquentissimi viri Platonis oratio, quae pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est.“ Jam ad scenam transiens, quum dicat: „Et ut ad morbum te meam vocem“, nonne diserte fatetur ille quidem, rem scenicam in summis

1) Cf. Welcker, Nachtrag zur Aeschylischen Trilogie.

2) De hoc loco mox accuratius disputabitur.

3) Cf. Heyne, antiquar. Aufsätze 2. p. 70. Plin. Natur. Hist. lib. V. c. 1. Eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia impleri sqq.

sibi esse deliciis, ita ut fere morbum appelles singulare illud studium? Quo gravius esse debet sequentium verborum momentum: „Pylades in comoedia, Bathyllus in tragoedia, multum a se aberant.“ Unde perspicue, si quid video, intelligitur, et Pyladem et Bathyllum comoedias non minus quam tragoedias saltasse, sed alterum comoedia, alterum tragoedia superiorem fuisse. Comparatis autem Plutarchi et Athenaei locis obscurum esse non potest, Pyladem tragico genere praestitisse, Bathyllum comico. Etenim sic statuit Plutarchus Quaest. convival. lib. VII. quaest. VIII. 3. de utriusque saltatione: *Ἀποπέμνω δὲ τῆς ὀρχήσεως τὴν Πυλάδειον, ὀγκώδη καὶ παθητικὴν καὶ πολυπρόσωπον*¹⁾ *οὔσαν, αἰδοῖ τε τῶν ἐγκωμίων ἐκείνων ἢ Σωκράτης περὶ ὀρχήσεως διῆλθε, δέχομαι τὴν Βαθύλλειον αὐτόθεν πέζαν*²⁾, *τοῦ κόρδακος ἄπτομένην, Ἥχοῦς ἢ τινος Πανός, ἢ Σατύρου σὺν ἔρωτι κωμίζοντος ὑπόρχημά τι διατιθεμένην.* In quo quod attinet ad tragicam Pyladis saltationem, id jam satis est illustratum. Comicum autem, a Bathyllo imprimis cultum saltandi genus extitisse luculentissime significant verba illa, quibus ejus saltatio cordaci traditur fuisse affinis³⁾. Idem prorsus refert noster Athenaei locus I. p. 20. c. *ἦν δὲ ἡ Πυλάδου ὀρχησις ὀγκώδης παθητικὴ τε καὶ πολύκοπος*⁴⁾, *ἡ δὲ Βαθύλλειος ἰλαρωτέρη· καὶ γὰρ ὑπόρχημά τι τοῦτον διατίθεσθαι.*

Quem locum fere totum ex Plutarcho expressum esse videmus, sic, ut priora quidem verba omnino cum eodem consentiant. Posteriora autem ineptus compilerator ita mutilavit, ut ea sensu plane careant. Nam quum exposuisset de diversa Pyladis et Bathylli saltandi ratione, omnino intelligi non potest, quid sibi velit languidum illud: „Nam Bathyllus hyporchema saltando imitatus est.“ Haec autem vera videtur esse vocabuli *διατίθεσθαι* potestas. Ut enim *διατίθεσθαι*, quod proprie est disponere, de histrionibus et rhapsodis dictum significat, oratione vel actione aliquid exprimere, veluti

Platon. de legg. II. p. 658. d. *Ῥαψοδὸν δέ, καλῶς Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν ἢ τι τῶν Ἡσιοδείων διατιθέντα, τάχ' ἂν ἡμεῖς οἱ γέροντες ἡδιστα ἀκούσαντες νικῶν ἔν φαίμεν πύμπολον.*

Platon. Charmid. p. 162. D. *ὁ δ' οὐκ ἠρέσχετο, ἀλλὰ μοι ἔδοξεν ὀργασθῆναι αὐτῷ ὡς περ ποιητῆς ὑποκριτῆ κακῶς διατιθέντι τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα.*

1) Equidem eum Langio (Vindic. tragoed. Roman.) *πολύκοπον* legendum censeo (cf. Athen. I. p. 20. c. qui confert Cic. Brut. c. 30).

2) Casaubon. de satyric. poes. lib. I. c. 4. p. 113 bene corrigit: *παίζουσαν*, „quae simpliciter ludit.“

3) Non satis liquet, quales fuerint illae comoediae, quas saltaverunt pantomimi. Nam nostro quidem loco de comoediis mythicis sermo videtur esse; apud Lucianum autem aliud sine dubio genus commemoratur de saltat. c. 29. *Ἡ δὲ κωμῳδία δὲ καὶ τῶν προσώπων αὐτῶν τὸ καταγέλαστον μέρος τοῦ τετρανοῦ αὐτῆ νενόμικεν* (scribendum videtur *νερέμηκεν*), *οἷα Δάων καὶ Τιβίων καὶ Μαγείρων πρόσωπα.* Quem locum data occasione alias interpretabor.

4) Salmasius in Notis ad scriptt. Histor. August. *πολυπρόσωπος* pro *πολύκοπος* reponendum judicavit.

sic ad pantomimos translatum, non aliud esse potest, quam argumentum aliquod salticum saltatione exprimere!). Verum enimvero num proprium erat Bathylli, ut hyporchema saltaret? Immo tota pantomimorum ars ex hyporchematis fluxit, ex quo eodem fonte manavit emmelia cordax, sicinnis; id quod clarissime perspicitur ex

Athen. I. 15. d. ὑποσημαίνεται δὲ ἐν τούτοις ὁ ὑπορχηματικὸς τρόπος, ὃς ἦνθησεν ἐπὶ Ξενοδῆμον καὶ Πινδάρου· καὶ ἔστιν ἡ τοιαύτη ὄρχησις μίμησις τῶν ἀπὸ τῆς λέξεως ἐρμηνευομένων πραγμάτων. cf. Athen. XIV. 628. d. c.³⁾

Quae cum ita sint, non dubium est, quin corruptum esse hunc Athenaei locum existimandum sit. Nempe totus rei cardo in eo vertitur, ut dicatur, quae potissimum argumenta saltando exprimere solitus sit Bathyllus, quod fuerit Pyladis et Bathylli discrimen. Ideoque addendum erat, quod apud Plutarchum legitur, (δέχομαι τὴν Βαθύλλιον, Ἦχοῦς ἢ τινος Πανὸς ἢ Σατύρου σὺν ἔρωτι κωμῶντος ὑπόρχημά τι διατιθεμένην), ut Pyladem in tragicis, sic Bathyllum in comicis argumentis excelluisse.

Jam finem facio huic disputationi, quum triplex extitisse pantomimorum genus ipsamque artis originem ad Graecorum saltationem dramaticam referendam esse mihi videar demonstrasse. Cur autem saltatio, ex Graecia oriunda illa, nominata sit *Ἰταλική* atque in Italia non modo ex-culta et perfecta, sed etiam sit inventa, quae denique fuerit scenae Graecae⁴⁾ apud Romanos ratio atque historia, hoc etsi in animo erat exponere, tamen ne justos hujus scriptio-nis terminos transgrediar, in illud tempus reservabo, quo mihi concessum fuerit, peculiarem, quem de Romanorum theatro institui, libellum perficere.

- 1) Abhorre a Graecis verbis Schweighaeuseri interpretationem: „Bathyllea vero hilarior; is enim cum saltatione cantum etiam aliquatenus conjungit“, nemo est, qui non videat.
- 2) Immutata est postea haec primaria vocis significatio. Diligentissime autem collegit omnes fere locos, ex quibus accuratissime hujus vocabuli historiam cognoscere possis, Leutsch, Grundriss zu Vorlesungen ueber die Griechische Metrik p. 379.
- 3) Cf. Orell. inscriptt. lat. T. I. No. 2602.